

**Prof. dr. Proletar HASANI &
Prof. assoc. dr. Bernard ZOTAJ
(Tiranë)**

DIMENSIONI USHTARAK I ISA BOLETINIT

Në historinë e popullit shqiptar, Isa Boletini është padyshim ndër figurat më të spikatura dhe të vlerësuara për shpirtin e flaktë atdhetar, protagonizmin e shquar dhe të veçantë në rrugën e gjatë dhe të mundimshme për formësimin, çlirimin, pavarësinë kombëtare dhe krijimin e shtetit shqiptar. Ai ishte jo vetëm i pranishëm, por edhe protagonist në shumicën e ngjarjeve të mëdha historike të popullit shqiptar, që nga Lidhja Shqiptare e Prizrenit deri në mesin e Luftës së Parë Botërore. Në këtë këndvështrim mund të thuhet pa lëkundje se I. Boletini ishte një figurë shumëdimensionale, politike, diplomatike dhe emblematike.

Por, njëherësh dhe më së shumti, ai përshfaqti në të gjithë veprimtarinë e tij të gjatë dhe të pasur luftarake edhe një dimension tjetër të veçantë, të njohur, por gjithsesi pak të rrahur dhe analizuar, në të cilën spikatën cilësitë e rralla si një lider, strateg, komandant dhe takticient krijues dhe i suksesshëm, *ndonëse nuk ishte aspak një*

oficer i mirëfilltë i karrierës! Ky dimension përfshin cilësitë e tij prej prijësi dhe lideri ushtarak të lindur e popullor, natyrisht me dukuritë dhe të veçantat e veta. Isa Boletini, siç dihet, nuk kishte studiuar art ushtarak dhe nuk ishte diplomuar në ndonjë shkollë apo akademi ushtarake, si dhe nuk kishte marrë njohuri të kultivuara për historinë, mendimin dhe teoritë ushtarake. Për këtë arsye ai nuk kishte patur mundësi të lexonte klasikët e mendimit ushtarak, *Sun Cu*, *Zhomin*, *Klauzevitc* apo dhjetëra të tjerë.

Megjithatë, me zgjuarsinë dhe intuitën natyrale, ai arriti të bënte pjesë të arsenalit të pasur të njohurive, një numër elementësh të artit të drejtimit dhe komandimit, të artit të luftuarit, të cilat i zbatoi në fushëbetejat, në mënyrë krijuese. Dhe ia doli për mrekulli t'i gërshetonte ato mjaft mirë me mendimin dhe artin luftarak tradicional të popullit shqiptar në kushtet e teatrit luftarak karakteristik dhe të ushtrive jo të rregullta, të përbëra nga luftëtarë vullnetarë, që dinin të përdornin deri në perfeksion taktikën e luftës popullore, të trashëguar nga paraardhësit e tyre. Në to ai kishte pasur shpesh suksese me rrjedhoja historike dhe jehonë evropiane, duke përvijuar kështu një fizionomi dhe dimension të vetin. Për këto arsye tek çdo shqiptar, por jo vetëm, për Isa Boletinin ruhet, përveç imazhit burrëror dhe luftarak, edhe ai i liderit dhe strategut të veçantë popullor, pa veshje dhe spaleta ushtarake, por gjithsesi me një fizionomi të vetën! Dhe ishin pikërisht përmasat që përfaqësonte kjo figurë e madhe, që e shtynë njërin ndër politikanët dhe intelektualët e njohur shqiptarë, Eqrem bej Vlorën ta portretizonte Isa Boletinin si, "... njëra nga figurat më të fuqishme dhe të kompletuara të Shqipërisë së atëhershme"¹.

¹ Eqrem bej Vlora, *Kujtime 1885-1925*, Shtëpia e Librit dhe Komunikimit, Tiranë, 2003, f. 221.

Dhuntitë dhe aftësitë luftarake e drejtuese prej prijësi, komandanti dhe takticieni të talentuar të Isa Boletinit ishin të lindura e natyrale, por ato u përpunuan dhe perfeksionuan me përvojën e fituar me kohë, nga njëra ngjarje në tjetrën dhe nga beteja në betejë. “Pagëzimin” e zjarrit, Isai e mori në moshë të re, si luftëtar i Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, në betejën e njohur të Slivovës kundër forcave osmane.²Më pas, në vitet 1901-1902, ai vihet në krye të qëndresës popullore të Kosovës kundër ndërhyrjeve të Serbisë, Malit të Zi dhe Austro-Hungarisë në Shqipëri.

Pas kësaj kohe emri i tij si luftëtar, por sidomos si lider i përmasave të mëdha nisi të rritej dhe do të bëhej shumë i njohur, si dhe pjesë e *Zenithit shqiptar*, për zgjuarsinë, aftësitë luftarake dhe ato drejtuese ushtarake, që shpalosi në veprimtarinë luftarake kundër pushtuesve osmanë. Isa Boletini u bë përkrahës i Revolucionit Xhonturk të vitit 1908, ndërkohë që ishte së bashku me prijësit e tjerë të shquar, si: Bajram Curri, Hasan Prishtina, Idriz Seferi dhe Ramadan Zaskoci, ishte një ndër organizatorët e Kuvendit të Ferizajt po të këtij viti, i cili luajti një rol me rëndësi në shpalljen e Kushtetutës dhe fitoren e xhonturqve.

Por, shumë shpejt ai dhe shqiptarët u tërhoqën të zhgënjyer për shkak të politikës antishqiptare që ndoqën *Turqit e Rinj*³. Isa Boletini u shqua veçanërisht si organizator dhe udhëheqës i spikatur në kryengritjet e mëdha popullore kundërosmane të viteve 1909-1912. Sipas vlerësimeve të autoriteteve dhe shtypit të asaj kohe, Isai

²*Fjalori Enciklopedik Shqiptar (FESH)*, Vëll. 1, “Kristalina K-H”, Tiranë, 2008, f. 276.

³*FESH*, Vëll. 2, f. 1435.

ishte vetë “shpirti i këtyre kryengritjeve”.⁴Në këtë kuadër ai udhëhoqi dhe drejtoi me aftësi të veçanta luftarake dhe të suksesshme disa nga betejat në përballjet e armatosuara me forcat e ushtrisë osmano-turke, sidomos në vitin 1910, një ndër më të ashprat ndër to ishte beteja e Shtime-Carravelës. Më tej, Isa Boletini mbështeti fuqishëm Kryengritjen kundërosmane të Malësisë së Madhe, të vitit 1911, si dhe u vu në udhëheqjen e forcave kryengritëse shqiptare në zonën Drenicë-Mitrovicë dhe Podujevë-Prishtinë, në vitin 1912. Gjatë Kryengritjes së madhe të Përgjithshme të vitit 1912, të cilat çuan në shpalljen e pavarësisë dhe krijimin e shtetit të parë të pavarur shqiptar, Isa Boletini ishte në udhëheqjen e çetave vullnetare të armatosura për mbrojtjen e territoreve shqiptare kundër shovinistëve serbë.

Me krijimin e shtetit të pavarur shqiptar, ai gjendet përkrah qeverisë së përkohshme të Vlorës, për organizimin e Forcave të Armatosura Shqiptare. Madje, edhe në kohën kur po kërcënohej ekzistenca e Qeverisë shqiptare të Princit Vilhem Vidit (*Wilhelm von Wied*) nga rebelët e Shqipërisë së Mesme, në vitin 1914, Isai u vu në mbrojtje të saj. Siç ka shkruar Eqrem Vlora lidhur me këtë ngjarje: “Në mbrojtje të qeverisë Vidi, në Durrës mbritën aty nga fillimi i Qershorit 1914, me çetat e para (rreth 400 burra) nën komandën e Isa Boletinit dhe Hysni Currit”⁵.Këtë fakt e përmend në librin e tij edhe prof. Arben Puto⁶.

⁴Skender Luarasi, *Isa Boletini*, “8 Nëntori”, Tiranë, 1971, f. 105.

⁵ E. Vlora, *Kujtime 1875-1925*, libër i cituar, f. 381.

⁶ Arben Puto, *Shqipëria politike 191 -1939*, TOENA, Tiranë, 2009, f. 140.

Për të zbuluar dhe vënë në pah disa ndër vetitë organizative dhe aftësitë prej drejtuesi të përmasave strategjike dhe takticieni krijues me cilësi të veçanta, që përbëjnë dimensionin prej ushtaraku të Isa Boletinit, po ndalemi në disa prej betejave dhe luftimeve që u zhvilluan në kuadrin e Kryengritjeve të mëdha shqiptare të viteve 1910 dhe 1912. Në to Isai ishte një ndër ideatorët, organizatorët dhe drejtuesit kryesor, një mjeshtër dhe ekspert i vërtetë, me cilësi të rralla organizative, si dhe një strateg vizionar në përcaktimin e objektivave të një kryengritjeje me përmasa kombëtare.

Siç shkruam më parë, I. Boletini zotëronte aftësinë e çmuar, të spikatur dhe të veçantë të negocimit, aq e nevojshme për organizimin e kuvendeve, kodi i të cilave ishte besëlidhja (apo aleanca), siç ishte modë të thuhej atëherë. Po ashtu, shkëlqente edhe si një organizator i rrallë, në pikëpamje strategjike, të kryengritjeve kundër pushtuesve osmanë dhe shovinistëve sllavë, ashtu siç ishte dhe një strateg vizionar. Janë të njohura Kuvendi i Ferizajt i vitit 1908, i Verrave të Llukës i vitit 1910, ai i Junikut i majit 1912. Pikërisht nga këto kuvende lindën besëlidhjet që siguruan mbështetjen dhe bashkëpunimin e shumë prijësve dhe të mijëra luftëtarëve dhe i çuan përkrahësit në kryengritjen e vitit 1908, 1910 në Kosovë dhe Shqipëri dhe ajo e njohur si Kryengritje e Përgjithshme e vitit 1912 që, siç dihet, çoi në triumfin e çështjes kombëtare shqiptare, shpalljen e pavarësisë dhe krijimin e shtetit të parë modern shqiptar, më 28 nëntor 1912.

Ndërkaq, besëlidhjet janë baza të fuqishme, të pazëvendësueshme për fitore, në çdo betejë apo luftë, edhe në ato populllore, ku veprojnë të njëjtat ligjësi, si dhe në artin ushtarak të ushtrive të rregullta aktive. Besëlidhjet apo aleancat, të mëdha apo të vogla, janë kurdoherë arsye për të qenë më të fortë, për të qëndruar dhe fituar. Dhe Isai e dinte mirë këtë të vërtetë. Kështu, aty nga fundi

i muajt prill të vitit 1910, Isa Boletini së bashku me Hasan Prishtinën dhe Sulejman Batusha, thirrën Kuvendin e Verrave të Llukës, në të cilin I. Boletini shtroi domosdoshmërinë e mbështetjes dhe shtrirjes së kryengritjes përtej Kosovës. Sipas tij, lufta e shqiptarëve duhej të synonte çlirimin kombëtar dhe shoqëror, gjë e cila kërkonte bashkimin dhe mbështetjen e fuqishme të Kryengritjes⁷. Në këtë mënyrë mori jetë dhe formë organizimi i Kryengritjes së vitit 1910, në Kosovë.

E trembur nga këto përgatitje të shqiptarëve, Qeveria osmane vendosi t'i shtypte ato me forcën e armëve. Për këtë qëllim Ministria e Luftës dhe ajo e Brendshme përgatitën edhe një plan operacioni luftarak, që i u ngarkua për zbatim dhe komandim gjeneral Shefqet Turgutit. Në rrjedhën e këtij operacioni, aty nga fundi i prillit 1910, forcat operacionale osmane ishin përqendruar në Shkup, si dhe në trevat e Prishtinës, Pejës, Gjakovës dhe Gjilanit. Sipas planit operacional të tyre, synohej mësymja mbi forcat kryengritëse në tre drejtime kryesore, nëpërmjet tri kolonave për asgjësimin e forcave shqiptare dhe shtypjen e kryengritjes së tyre. Në kundërpërgjigje të këtij plani, të cilin kishin arritur ta zbulonin dhe konceptonin, drejtuesit kryesorë të Kryengritjes, strategët Isa Boletini dhe Idriz Seferi, së bashku me prijës të tjerë të njohur bënë përqendrimin e afro 30 mijë luftëtarëve kryengritës⁸ të grumbulluar, që ishte përpunuar sipas një ideje strategjike, të ideuar dhe formuluar qysh më parë. Në përputhje me këtë strategji, forcat luftarake shqiptare u ndanë në dy grupe kryesore që, pas një lëvizje të shpejtë dhe në rrugëkalime të shkurtra, duhej të vendoseshin në mbrojtje, secili në një drejtim me rëndësi strategjike, për t'i mbrojtur ato dhe, njëkohësisht, për të penguar e dëmtuar forcat osmane, si dhe për të

⁷*Kryengritjet e vitit 1910 në Kosovë*, Instituti i Historisë-Prishtinë, 2012, f. 13, 101.

⁸Po aty, f. 118.

ndaluar furnizimet e tyre në rrugëkalimet kryesore Shkup-Ferizaj-Prishtinë dhe Shkup-Shtime-Prizren.

Ideja pasohej nga një plan i mirëdetajuar, ku parashikohej çdo veprim, që nga mënyra e lëvizjes së forcave kryengritëse, rrugëkalimet, ndarja në grupime, vendvendosjet e secilit prej tyre, furnizimet me ushqime dhe municione, shfrytëzimin e terrenit, fshehtësinë e lëvizjes, deri tek mbajtja dhe mënyrat e ardhjes së forcave rezervë. Duke kapur njejt dhe lartësitë kyçe që mbizotëronin dhe kontrollonin arterien më të rëndësishme rrugore, që bashkonte tre qytetet Shkupin me Prishtinën dhe më tej, me Mitrovicën, ashtu si dhe arterien tjetër, jo më pak të rëndësishme, Ferizaj-Shtime-Prizren. Kështu, ushtria osmane do të dëmtohej, rraskapitej, do t'i ndërpriteshin furnizimet dhe, ç'është më e rëndësishmja, nuk do të lejohej që të depërtonte në brendësi të vendit për të shtypur dhe asgjësuar forcat kryengritëse shqiptare.

Në zbatim të këtij plani strategjik, forcat kryengritëse u ndanë dhe u vendosën si më poshtë: *Grupimi i Parë*, që drejtohej nga Isa Boletini, Hasan Hysen Budakova dhe Sulejman Batusha, kishte për detyrë të pengonte depërtimin e forcave ushtarake osmane, që do të mësynin përgjatë rrugës kryesore Ferizaj-Shtime-Prizren. Për këtë qëllim drejtuesit e këtij grupimi kryengritës, përzgjedhën të zinin dhe të mbronin me forcë njëjën me rëndësi strategjike dhe përcaktuese, tashmë me vlera historike për tërë rajonin dhe më gjerë, që ishte rajoni Shtime - Carralevë, me qendër Grykën e Carralevës, për të ndaluar forcat osmane që kishin për qëllim të çanin në drejtimin e rrugës Shtime-Ferizaj-Prizren. Ndërkohë, *Grupimi i Dytë* i forcave kryengritëse, të ardhura nga kazaja e Gjilanit, Kumanovës dhe Preshevës, i drejtuar nga një tjetër prijës po aq i njohur, strategu popullor, Idriz Seferi, shpejtoi të zinte dhe të vinte nën mbrojtje

Grykën tjetër po aq strategjike, atë të Kaçanikut që gjendet po në atë bosht rrugor.

Përfundimisht, përmes lëvizjeve me ide mbrojtëse, pasi të kapeshin me forca të dy grykat, synohej të pengohej dhe ndalej mësymja e forcave ushtarake osmane përballë dhe të ndalej bashkëveprimi i tyre me grupimin tjetër të ushtrisë osmane që mësynte nga drejtime të tjera. Njëherësh, synohej të bllokohej lëvizja e trenave që bënë furnizimin e forcave osmane me ushqime, municione, veshmbathje etj., përgjatë këtij aksi rrugor.

Parë në këtë këndvështrim, plani i mësymjes bazohej në një strategji mjaft të qartë, të saktë, racionale dhe efektive, sepse vendosja e forcave kryengritëse në lartësitë e dy grykave strategjike, që mbisundonin dhe kontrollonin kalimin përgjatë rrugës që përshkonte luginën, ishte një gjetje sa e zgjuar aq dhe e duhur për të zbutur raportin më të vogël në forca dhe mjete luftarake të kryengritësve shqiptarë, në përjasje me forcat ushtarake osmane. Kjo ndodhte sepse, ata ishin pjesë e ushtrisë së rregullt dhe kishin përparësi në armatime, municione, logjistikë, ushqime, mjete transporti etj., por kishin edhe përvojë luftarake të pasur. Dhe të gjitha këto ndodhën në betejën e ashpër të Shtime-Carrallevë, që u zhvillua në datat 8 deri më 10 dhe 11 maj, ndërkohë që raporti i forcave fliste në dobi të mësymësve osmanë në treguesin e numrit të forcave, armatimeve dhe mjeteve luftarake. Më 7 maj 1910, përballë 3 000 luftëtarëve shqiptarë⁹, vullnetarë këmbësorë, të armatosur pothuaj tërësisht me armë supi dhe brezi, mësynë 8 000 ushtarë¹⁰

⁹ *Kryengritja e vitit 1910 në Kosovë*, f. 33.

¹⁰ *Fjalori Enciklopedik Shqiptar (FESH)*, Vëll. 1, “*Kristalina K-H*”, Tiranë, 2007, f. 226, jepen shifrat 8 000 shqiptarë dhe 20 000 turq - osmanë. Kurse në librin *Kryengritja e vitit 1910 në Kosovë*, cituar më parë, f. 120, jepen të dhëna për armatimet e forcave ushtarake osmane si më poshtë: “9 topa fushorë, 9 topa malorë, 8 pushkë - mitralozë dhe 1 automatik lufte”.

osmanë, të armatosur me pushkë, mitralozë dhe artileri, e cila godiste me predha vazhdimisht pozicionet e kryengritësve në mbrojtje. Në këtë betejë, raporti në forca ishte më se 2-3:1, kurse në mitralozë dhe artileri tërësisht në favor të forcave të ushtrisë mësymëse osmane.

Zhvillimi i veprimeve luftarake, që nisën më 28 prill 1910, së pari në mësymje kundër forcave mbrojtëse kryengritëse në Grykën e Kaçanikut, të ashpra dhe me përdorimin e armëve të rënda të zjarrit për dy ditë me radhë, dëshmoi qartë realizimin, racionalitetin dhe efektshmërinë që përbënte thelbin e këtij plani. Nga ana tjetër, edhe pse mbrojtësit e Kaçanikut u tërhoqën për shkak të epërsisë së osmanëve në forca dhe armatime, megjithatë lufta vazhonte. Përpara qëndronte një nyje tjetër e vërtetë strategjike, Gryka e Carralevës, që mbrohej nga forcat kryengritëse të drejtuara prej Isa Boletinit. Për këtë arsye forcat osmane, jo vetëm do të dëmtoheshin me të vrarë dhe të plagosur, por vonoheshin shumë në realizimin e qëllimit të tyre për të thyer dhe shuar kryengritjen shqiptare në trevat e Kosovës.

Në ndryshim me strategjinë dhe taktikën e ndjekur nga mbrojtësit e Kaçanikut, në Carralevë Isa Boletini projektoi dhe vuri në zbatim një taktikë tjetër. Ai ndoqi taktikën e mbrojtjes aktive ose kundërsulmuese, që i jepte zhdërvjelltësi dhe manovrueshmëri forcave për të dëmtuar dhe penguar qysh në nisje forcat ushtarake osmane, të cilat lëvizën në disa kolona nga vendpërqendrimet për në vijën e mësymjes ose të nisjes për mësymje. Luftëtarët e grupimit mbrojtës, të komanduar dhe prirë nga vetë Isa Boletini, megjithëse të vendosur në pozicione mbrojtjeje, e nisën luftimin (betejën) me shumë zgjuars, duke i sulmuar kolonat armike qysh gjatë afrimit. Sulmi u dha nga lartësitë dhe krejt në befasi. Kryengritësit, duke qenë njohës të mirë të terrenit, e shfrytëzuan atë mjaft mirë, duke i detyruar forcat osmane të ndaleshin dhe tërhiqeshin me humbje të

ndjeshme në njerëz dhe mjete luftarake. Ashtu si rrodhën ngjarjet, komandanti i operacionit, gjeneral Shefqeti, u detyrua të kërkonte armëpushim, me synim plotësimin e forcave, riorganizimin e tyre, si dhe rishikimin e planit të mësymjes. Mësymja do të rifillonte më 10 maj dhe pas luftimesh shumë të ashpra, të cilat u përhapën në një front tejet të shtrirë e të gjerë, të karakterizuar nga një qëndresë e jashtëzakonshme e vetëmohuese e forcave kryengritëse, në një raport forcash dhe mjedesh luftarake që ndryshonte çdo orë në favor të mësymësve osmanë, ndërsa municionet po shteronin, kurse forcat rezervë dhe ndihmëse nuk po dukeshin; teksa unaza e rrethimit po ngushtohej, Isa Boletini dhe bashkëprijësi Hasan Hysen Budakova, ndërmoren vendimin për të dalë nga rrethimi. Dalja nga rrethimi u organizua dhe u krye me sukses, duke shfrytëzuar një shteg të ngushtë dhe errësirën e natës së datës 11 maj 1910. Pas daljes nga rrethimi forcat kryengritëse u tërhoqën drejt Drenicës dhe Anamoravës.

Në analizë të betejës mbrojtëse të Carralevës vërehet se, plani dhe drejtimi i forcave kryengritëse ishin konceptuar dhe realizuar me zgjuarsiri dhe mjeshtëri nga drejtuesit e tyre kryesorë. Në mbrojtje u ndërthurën me sukses veprimet mbrojtëse me ato sulmuese, që i dhanë lëvizshmëri, manovrën e duhur dhe efektivitet mbrojtjes, duke kapërcyer skemat shabllone të taktikës së mbrojtjes së palëvizshme, e cila thyhet shpejt dhe detyron tërheqjen, shpesh me humbje të ndjeshme. Kjo dukuri i kishte shtyrë oficerët turq të besonin tek alibia se luftëtarët kryengritës drejtoheshin me siguri nga ushtarakë të shkolluar dhe specialistë të zot që, sipas tyre, nuk mund të ishin shqiptarë¹¹! Ndërsa, konsulli francez në Shkup, në një raport të asaj kohe do të bënte një vlerësim më të singertë, teksa shkruante: “...

¹¹ Gazeta “*Le Progres de Selanique*”, maj, 1910.

kryengritësit luftonin sipas një plani të përcaktuar e të parapërgatitur, sipas një taktike mjaft të përparuar”¹².

Arsyeja që u ndalëm më gjatë tek Kryengritja e vitit 1910 në Kosovë, ka qenë për t’u marrë veçanërisht me betejën e Shtime-Carravelës, si dhe për të veçuar dhe vënë në dukje rolin e Isa Boletinit si strateg, takticien krijues dhe komandant kurajoz e trim. Por, në kuadrin e Kryengritjes së Përgjithshme të vitit 1912, Boletini ishte pjesë në projektimin dhe drejtimin e një vargu luftimesh në trevat e Kosovës. Ndër to ishin veprimet luftarake sulmuese mbi qytetin e Pejës, më 31 maj 1912, me 2 000 luftëtarë¹³. Apo luftimet disa ditore të 1 500 luftëtarëve kryengritës për thyerjen e operacionit mësymës të grupimit ushtarak osman, të përbërë nga 4 000 ushtarakë, të mbështetur nga artileria, kundër fshatit Boletin, më 30 qershor deri 3 korrik po të këtij viti, ku osmanët lanë 100 të vrarë¹⁴.

Për të vijuar me mësymjen e 6 000 forcave kryengritëse të drejtuara nga Isa Boletini kundër forcave osmane që mbanin Mitrovicën, të cilin ai i doli ta merrte me bisedime, më 27 korrikun e vitit 1912¹⁵. Për të ardhur më 13 gusht, po të vitit 1912, kur forcat kryengritëse nën komandën e I. Boletinit, marshuan drejt qytetit të Shkupit, të cilin e çliruan, duke hapur rrugën për forcat kryesore, të përbëra nga afro 6 000 luftëtarë, që hynë në këtë qytet dy ditë më pas¹⁶. Nëse mbështetemi në përshkrimin dhe analizën e këtyre dhe të veprimeve luftarake mbrojtëse apo mësymëse të përmendura më herët, të forcave kryengritëse të udhëhequra dhe të komanduara nga Isa Boletini, me praninë dhe asistencën e prijësve të tjerë të shquar, u vunë re disa veçori dalluese.

¹² *Kryengritja e vitit 1910 në Kosovë*, Prishtinë, 2012, f. 103.

¹³ *Historia e Popullit Shqiptar*, Vëll. II, e cituar, f. 471- 472.

¹⁴ Po aty, f. 480,483,

¹⁵ Po aty, f. 483.

¹⁶ *Historia e Popullit Shqiptar*, Vëll. II, f. 491.

Pothuajse në të gjitha betejat, ku ka marrë pjesë edhe Isa, plani për vendosjen apo rendimin e forcave, përzgjedhja dhe përcaktimi i pozicioneve të mbrojtjes (terrenit) dhe vija e nisjes për sulm, ashtu si dhe taktikat për realizimin e tyre dhe komandimin e forcave, janë marrë në mënyrë të përbashkët ose ndryshe kolegjiale, si në një shtab ushtarak klasik! Kujtoni, me këtë rast, betejën e famshme të Carralevës dhe daljen e forcave kryengritëse nga rrethimi pas tri ditë luftimesh, përcaktimi i taktikës aktive dhe manovruese, ashtu dhe vendimi për daljen nga rrethimi kërcënues më datën 10 në darkë për 11 maj 1910, u morën pas diskutimesh midis I. Boletinit, H. Budakovës etj. E parë në këtë këndvështrim, e njëjta gjë mund të thuhet edhe për thurjen e idesë kryesore dhe të parimit strategjik, sipas të cilit do të realizoheshin qëllimet strategjike të kryengritjes së vitit 1910, në Kosovë. Nëse i referohemi kësaj strategjie të thjeshtë dhe racionale, por edhe mjaft realiste, që merrte për bazë elemente të tillë të rëndësishëm, përcaktues për fatin e luftimeve si terreni, rrugëkalimet strategjike dhe raportin e forcave e të mjeteve luftarake të të dy palëve, u përcaktua si më poshtë. Veprimet e forcave luftarake vullnetare kosovare duhej të përqendroheshin në dy grupe që në fakt, do të vepronin në tre drejtime kryesore.

Grupimi i Parë përfshinte luftëtarët nga trevat e Shalës, Llapit dhe Drenicës, të drejtuar nga I. Boletini dhe Hasan Hysen Budakova, zonë Grykën e Cerralevës, që kontrollonte dhe mbyllte drejtimin e vijës Ferizaj-Shtime-Prizren, një rrugëkalim ky tejet i rëndësishëm për atë kohë. Një pjesë e grupimit, ku bënë pjesë forcat kryengritëse të drejtuar nga prijësi i njohur Hasan Hysen Budakova, u vendosën në “rajonin malor në perëndim të Ferizajt deri në pjesën jugore të Carralevës”¹⁷. Ndërkohë, *Grupimi i Dytë* i drejtuar nga prijësi dhe strategu tjetër Idriz Seferi, i përbërë nga forca vullnetarësh

¹⁷Jusuf Bajraktari, *Kryengritjet antiosmane të vitit 1910 në Kosovë*, f. 15.

të ardhur prej Gjilanit, Kumanovës dhe Preshevës, mori mbi vete mbrojtjen e drejtimit strategjik të Grykës së Kaçanikut. Që këndeje duhej të pengonte dhe ndalonte mësymjen e ushtrisë turke përgjatë rrugës Shkup-Tetovë dhe drejtimin e saj nga qendra e Vilajetit drejt pjesës së brendshme të Kosovës¹⁸.

Në përfundim të zhvillimit të veprimeve luftarake, që zgjatën shumë ditë, duke u shtrirë në një gjerësi dhe thellësi të madhe, mund të thuhet se, plani strategjik i përpiluar nga I. Boletini, I. Seferi dhe “shtabi” i tyre, ishte rezultativ. Duke nisur nga grumbullimi, armatosja, lëvizja dhe afrimi i forcave vullnetare kryengritëse nëpër rajonet dhe vendqëndrimet, deri tek bërja e shpejtë dhe e fshehtë për në rajonet apo pozicionet e përcaktuara për mbrojtje, ishin të ideuara dhe realizuara mjaft mirë. Edhe përzgjedhja dhe zënia e dy grykave, të Carralevës dhe Kaçanikut, nga luftëtarët kryengritës, si dy rajone me rëndësi strategjike, si dhe shpërndarja e pozicionimi i forcave në pikat më kyçe në tërë hapësirën midis dy grykave, ashtu si dhe qëndresa luftarake shumëditëshe, nën një mësymje me forcat superiore turke, të një ushtrie me përvojë luftarake, të mbështetura nga zjarri i fuqishëm i artilerisë malore dhe fushore, si dhe zjarri i mitralozave, dëshmuar se strategjia e përdorur nga drejtuesit e kryengritjes ishte e ndërtuar me mençuri dhe mjeshtëri luftarake. Nga ana tjetër, si një pjesë e kësaj strategjie, duhet të veçohet organizimi ushtarak i forcave kryengritëse nga liderët e kryengritjes, ku një rol të dorës së parë luante, pa diskutim I. Boletini.

Drejtimi i forcave kryengritëse nga I. Boletini dhe nga disa prijës e drejtues të tjerë, duke gërshetuar harmonishëm veprimet mbrojtëse me ato sulmuese dhe kundërsulmuese shpeshherë ishin të realizuara kaq mjeshtërisht, sa që kjo i shtyu ushtarakët turq, të mos besonin se ishin drejtues shqiptarë. Përkundrazi, ata mendonin se

¹⁸*Historia e Popullit Shqiptar*, Vëll. II, e cituar më parë, f. 430.

luftëtarët kryengritës drejtoheshin nga njerëz të shkolluar dhe specialistë të zot. Madje, ata shkonin deri atje sa të krijonin alibinë se këta nuk mund të ishin shqiptarë¹⁹! Duke u shtyrë nga zhvillimi i këtyre ngjarjeve, historiani i njohur kosovar Zekeria Cana ka përcaktuar qartazi se: “Kryengritja e vitit 1910 ishte organizuar mirë... ajo ishte vepër e Seferëve dhe Boletinëve”²⁰.

Një ndër të veçantat që e dallonte I. Boletinin nga prijësit e tjerë të shquar shqiptarë bashkëkohës me të, përshtatet dukshëm sidomos në sferën e organizimit ushtarak, si dhe të krijimit të zbatimit të skemave taktike gjatë betejave apo luftimeve. Kjo veçanërisht në kuadrin e kryengritjeve shqiptare të viteve 1908, 1910 dhe 1912. Duke shfrytëzuar përvojën e trashëguar, tradicionale, në organizimin e formacioneve luftarake populllore vullnetare, që morën pjesë në veprimtaritë luftarake, si dhe rendimin e tyre për mbrojtje apo sulm, kundër forcave pushtuese turke apo të tjerë. Struktura organizative bazë e forcave luftarake vullnetare shqiptare, edhe në Kosovën e viteve 1908-1912, përgjithësisht ka qenë çeta, natyrisht me përbërje numerike të ndryshme, nga njëra krahinë apo prijës tek tjetri. Çeta ishte një formacion i lehtë, i pajisur me armë supi dhe brezi, gjë që e bënte atë të shpejtë dhe të manovrueshëm, sidomos në luftimet mbrojtëse, posaçërisht në prita. Për këtë arsye çetat, shpeshherë gjatë veprimeve mbrojtëse, kalonin në kundërsulme, sidomos kur terreni i mundësonte dhe favorizonte ato nga lart-poshtë. Si rregull, kur bëhej fjalë për të vepruar në një betejë apo luftim së bashku, çetat organizoheshin me grupçeta apo grupforcash, nën drejtimin ose komandën e një prijësi apo lideri popullor më të njohur të krahinës ose trevës përkatëse.

¹⁹ *Kryengritja e vitit 1910 në Kosovë*, f. 103.

²⁰ Zekeria Cana, *Lëvizja Kombëtare Shqiptare në Kosovë 1908 - 1912*, Prishtinë, 1979, f. 29.

Të tilla kanë qenë formacionet e organizuara dhe të drejtuara edhe nga Isa Boletini në fushëbetejat e kryengritjeve të viteve 1910 apo 1912. Tipike ishte beteja e famshme e Carralevës ku, çetat e ardhura nga krahina e Shalës, Llapit dhe Drenicës, krijuan një grupim ose grupforcë dhe u vendosën në mbrojtje të rajonit strategjik të Shtime-Carralevës, që kontrollonte rrugën Ferizaj-Shtime-Prizren. Pikërisht në organizimin dhe përdorimin e këtyre formacioneve luftarake me efektivitet të dukshëm, ishte mendja dhe dora e Isa Boletinit, por edhe e strategëve dhe prijësve të tjerë shqiptarë përreth, si: Idriz Seferi, Hasan Hysen Budakova etj.

Por, Isa Boletini njihej dhe vlerësohej së tepërmi nga bashkëprijësit, nga shtypi evropian i kohës, madje edhe nga vetë kundërshtarët e përhershëm turq, si njohës dhe përdorues i shkëlqyer i skemave taktike të luftimit, për të cilat çmohej si një takticien i dorës së parë, dhe mjeshtër i vërtetë. Këto aftësi spikatën si në luftimet me karakter mbrojtës, edhe në ato mësymëse. Për këto aftësi, në arsenalin e pasur të taktikave, formave dhe metodave luftarake që përdorën forcat luftarake shqiptare në suazën e luftimeve apo betejave të kryengritjeve popullore të viteve 1908-1909, 1910-1912, krahas prijësve të tjerë të shquar, ndikim të dukshëm pati edhe Isa Boletini, me idetë, gjetjet dhe zgjidhjet e tij racionale dhe rezultative të sferës taktike. Ndër to bien në sy disa veçori dalluese, që u vunë re pothuajse ndër të gjitha veprimet luftarake ku mori pjesë dhe drejtoi I. Boletini. Përmes këtyre metodave shqiptarët, duke u përpjekur të kompensojnë numrin shumë më të pakët të forcave, të armëve, municioneve dhe mjeteve luftarake të kohës, mungesën e ushtrisë së rregullt, luftëtarët vullnetarë popullorë zbatuan një taktikë racionale të zgjuar dhe efektive. Nëpërmjet saj, ata i lodhnin dhe rraskapitnin forcat e ushtrisë turke, duke u përhapur sa herë që kjo ushtri sulmonte me forca më të mëdha se sa ata. Ndërkohë, luftëtarët

shqiptarë shfaqeshin papritur dhe u binin armiqve që nga pritat ku ishin pozicionuar, ndërsa forcat kundërshtare ishin në lëvizje për t'u afruar, pa e ditur se çfarë i priste.

Gjithashtu, duke përdorur elementin e befasisë, luftëtarët shqiptarë sulmonin rojat turke përgjatë nyjave rrugore, grykave apo qafave të maleve por, jo rrallë, edhe garnizonet turke brenda në qytetet e vendit. Po sipas këtij kodi taktik kryengritësit shqiptarë godisnin në fshehtësi karvanët me furnizime të armikut me ushqime, armatime e municione dhe, nëpërmjet sulmeve natën edhe kampet me tenda ushtarake duke asgjësuar ushtarët turq.

Pikërisht lidhur me taktikën e zbatuar nga forcat luftarake shqiptare gjatë luftimeve, disa gazeta evropiane do të shkruanin se, "... shqiptarët përdorën taktikën që e lodhte shumë ushtrinë turke. Ata shpërndahen sa herë që ushtria turke mësyn me forca shumë më të mëdha se ato shqiptare. Pas kësaj ata i bien ushtrisë armike nga pritat, kur ushtria osmane është duke marshuar në rrugët e afrimit për në rajonet ose vijat e mësymjes; ata u suleshin befas asqerëve që bëjnë roje përgjatë nyjeve rrugore, në gryka apo në garnizonet e qyteteve të vendit... sulmojnë natën viset ku janë ngulur tendat ushtarake, vrasin sa më shumë kuaj që bartin topat"²¹. Kështu i përshkruan shkrimtari dhe studiuesi i mirënjohur Skënder Luarasi shkrimet e disa gazetave të Evropës, kushtuar luftës dhe taktikave të përdorura në to nga forcat kryengritëse shqiptare. Aq i vërtetë ishte fakti që kryengritësit shqiptarë shënjonin dhe godisnin oficerët turq, sa që në betejat e Carralevës dhe të Kaçanikut, shkruhej se oficerët plagët i kanë në gjoks e lartë. Kjo tregon se shqiptarët shtien drejt²². Falë këtyre taktikave dhe metodave luftarake, "... gjeneralët me tirq dhe vetëm me diplomën e akademisë së luftës...", si I. Boletini, Idriz

²¹ Skënder Luarasi, *Isa ...*, libër i cituar, f. 110.

²² Tri jetë, "Koloneli Tomson, Ismail Qemali, Isa Boletini", f. 220 - 221.

Seferi, Hysen Hasan Budakova dhe të tjerë, edhe pse komandonin forca disa herë më të pakta në numër, thyen me turp kryekomandantin e ushtrisë turke në Shqipëri, Mahmut Shefqet Pashën i cili, vetëm në betejën e fundit la në sheshbetejë 1 000 ushtarë dhe 90 oficerë të lartë²³.

Isa Boletini ishte një mjeshtër i vërtetë i organizimit dhe drejtimit me zgjuarsia të luftimit në prita dhe terrene të kufizuara e të mbyllura, por edhe i luftimeve të hapura dhe të zgjatura në kohë, të pasuara me ndjekjen e forcave në hapësira të gjera. Gjatë zhvillimit të veprimeve luftarake me forcat që drejtonte, shpeshherë në kushte të pabarabarta në forca, armatime e municione, por i gjendur jo rrallë përpara të papriturave dramatike, në çaste përcaktuese për jetë a vdekje, falë aftësive të tij, me talentin dhe burrërinë që e karakterizonte, u ngrit mbi to dhe gjeti zgjidhjen e duhur për të zhbllokuar situatat e vështira. Por, beteja e njohur e Carralevës, e zhvilluar në kuadrin e Kryengritjes së vitit 1910 në Kosovë dhe që bashkë me betejën tjetër të famshme të Kaçanikut, të cilat përbëjnë thelbin e kësaj kryengritjeje, është një ndër veprimet luftarake që përshfaqin në mënyrën më të plotë e të gjithanshme aftësitë prej takticieni dhe drejtuesi ushtarak që fshihehin tek Isa Boletini.

Me rënien e Kaçanikut, pas një beteje shumë të ashpër, deri në luftim të afërt trup me trup, ku u përdorën thikat, vëmendja e ministrit të Luftës, Mahmut Shefqet Pashës u përqendrua kundër I. Boletinit, i cili drejtonte forcat kryengritëse që mbronin Grykën e Carralevës, sepse ai e dinte mirë që Isa Boletini ishte në të vërtetë, vetë“shpirti i kryengritjes”²⁴. Vetëm me asgjësimin e tij mund të përparonin forcat e ushtrisë turke, prandaj Pashai turk urdhëroi mësymjen kundër grykës strategjike të Carralevës, me të gjitha fuqitë

²³ Gazeta bullgare “Dnevnik”, viti 1910.

²⁴ S. Luarasi, *Isa Boletini*, e cituar, f. 105 - 106.

që komandonte! Me rënien e Kaçanikut, vija që duhej të mbronin forcat kryengritëse të Carralevës, ishte zgjeruar, por duhej mbuluar vetëm me 2 000 luftëtarët e vendosur në mbrojtje. Ndërkohë, ndihma që pritej nga Peja, sipas besëlidhjes në Verrat e Llukës, nuk erdhi, duke i vështirësuar veprimet e mëtejshme dhe, duke i thelluar raportin e forcave, të armatimeve dhe mjeteve luftarake në anën e armiqve. Tashmë, i mbetur vetëm I. Boletini, që e kishte zbuluar planin e komandës së forcave ushtarake turke, me intuitën dhe përvojën e një drejtuesi ushtarak të rrallë, të lindur, kishte kuptuar gjithçka. Ai kuptoi, nga drejtimi i lëvizjes së forcave osmane se, ideja dhe synimi kryesor i turqve ishte sulmi kundër qendrës së pozicioneve të forcave kryengritëse, Grykës së Carralevës, në qendër të të cilave ai gjendej. I shtyrë nga kjo ide Isai, pasi bëri sigurimin e Grykës së Carralevës me forcat e nevojshme, duke lëvizur përmes zjarrit të artillerisë turke, iu drejtua majës së Carralevës.

Si takticien krijues që ishte, në betejën për mbrojtjen e Carralevës, Isa Boletini mendoi dhe vuri në zbatim një “skemë” taktike, e cila i përshtatej më së miri idesë dhe qëllimit të mbrojtjes, raportit të forcave dhe mjeteve luftarake të pafavorshme për forcat kryengritëse, terrenit mbizotërues, njohjes dhe rëndësisë së tij, ashtu si dhe karakterit, trimërisë dhe shpirtit luftarak të kryengritjes. Skema e zgjedhur, në thelb, parashikonte që për mbrojtjen e rajonit strategjik të Carralevës, të përdorej taktika e mbrojtjes së manovruar, në përputhje me rrethanat e krijuara. Sipas kësaj taktike, mbrojtësit kryengritës të drejtuar me aftësi dhe trimëri nga vetë I. Boletini dhe i ndihmuar dhe asistuar nga prijës të tjerë të njohur, e nisën betejën me sulm mbi kolonat e armikut që lëviznin për t’u afruar në bazat e nisjes për mësymje. Këtë taktikë e favorizuan dukshëm pozicionet e zëna në një terren mbizotërues dhe tejet favorizues për luftëtarët kryengritës.

Duke përdorur këtë taktikë, siç ka shkruar një nga studiuesit e figurës së Isa Boletinit, prof. Fatmira Musaj, me shpirtin luftarak dhe qëndresën e fuqishme, kryengritësit shqiptarë, "...edhe mbrojtësit e Carralevës shfrytëzuan terrenin e favorshëm dhe taktikën e luftës popullore, i detyruan forcat turke të tërhiqeshin disa herë me humbje të shumta njerëzore dhe armatime"²⁵. Kjo taktikë e gjetur mirë dhe qëndresa, me drejtimin mjeshëtor të veprimeve luftarake, e detyroi vetë komandantin e operacionit Mahmut Shefqet Pashën të ndërmerre një armëpushim dyditor. Gjatë armëpushimit, komanda turke i përforcoi forcat me trupa të tjera dhe bëri riorganizimin e tyre, me synim nisjen e një mësymje të re, që nisi më 10 majin e vitit 1910. Më tej, siç dihet, pas një qëndrese të ashpër që bënë luftëtarët gjatë datës 10 maj, po atë darkë, për shkak të mungesës së municioneve, rënies së raportit të forcave, zjarrit të artilerisë së rëndë dhe afrimit të errësirës, për të mos rënë në kurthin e rrethimit armik, Isa Boletini urdhëroi daljen nga rrethimi. Dalja nga rrethimi u bë me luftim, duke çarë përmes një terreni të kufizuar dhe duke shfrytëzuar errësirën e natës 10 për 11 maj 1910. Dalja nga rrethimi mund të thuhet se ishte një operacion më vete, i suksesshëm.

Dalja nga unaza e zjarrtë e rrethimit u bë sipas idesë që, duke luftuar nga të dy krahët, si dhe duke mundësuar daljen përmes një "shtegu të ngushtë" i cili, më së shumti pas një ore, do të mbyllej nga turqit. Luftëtarët kryengritës mundën të dilnin të gjithë, pa humbje, përmes shtegut të përzgjedhur, pikërisht atëherë kur mësymësit e rraskapitur nga mësymja në terrenin e thyer dhe nga qëndresa e fortë dhe e gjatë e shqiptarëve mendonin se, "...nga ai bllokim nuk do të shpëtonte dot asnjë shqiptarë i gjallë!"²⁶.

²⁵ *Kryengritja e vitit 1910 në Kosovë*, f. 103.

²⁶ *Tri jetë*, "Koloneli Tomson, Ismail Qemali, Isa Boletini", f. 220.

Beteja e Kaçanikut, së bashku me atë të Carralevës, të ndërmarra në kuadrin e Kryengritjes së vitit 1910, në Kosovë, të cilat zgjatën më se tri javë, janë nga më të rreptat, të përgjakshmet dhe më të njohurat në historinë e popullit shqiptar dhe të historisë ushtarake të tij. Ato tronditën më tej pushtetin politiko-ushtarak osmano-turk të atyre viteve, por edhe ia kishin arritur të vononin dhe dëmtonin ndjeshëm forcat e ushtrisë osmano-turke, duke ndikuar në realizimin e disa prej objektivave kryesore të Kryengritjes së vitit 1910 në Kosovë. Natyrisht që, në ato beteja me përmasa dhe rëndësi historike, meritat lidhur me përfundimet e gjithanshme, edhe luftarake, u përkasin gjithnjë pjesëmarrësve në to. Por, në to spikati qartë jo vetëm aftësia organizative, ndërtimi i formacionit të luftimit dhe vendosja e forcave në një mbrojtje të pabarabartë, zotësia drejtuese dhe komanduese, ashtu si dhe guximi e trimëria e pashoqe e drejtuesve të luftimeve. Në Carralevë ra në sy qartë përcaktimi dhe përzgjedhja e duhur e drejtimit të çarjes dhe daljes nga rrethimi me sukses duke shmangur humbjet njerëzore. Gjatë Kryengritjes së Përgjithshme të vitit 1912, edhe Prishtina, si Mitrovica dhe Tregu i Ri, ishte qendër e rëndësishme ushtarake, me prani të madhe të ushtrisë turke, për pasojë për ta marrë atë, u zhvillua një luftë e ashpër, me tërbim të paparë, me gjithë gjerësinë e frontit prej 80 km. Më parë, me anën e korrierëve të shpejtë, i u njoftua Xhemal Prishtinës (Berishës), në kohën e duhur, vendi dhe ora e fillimit të sulmit, kur komandanti i forcave të operacionit, Fadil Pasha, do të godiste ballin e Llapit, vendi ku po qëndronin forcat më të rëndësishme kryengritëse nën drejtimin e Isa Boletinit. Prishtina u mësy nga kryengritësit dhe, pas luftimeve të ashpra, ra në fundin e korrikut të vitit 1912. Qyteti, atë kohë i populluar me 12 000 banorë, priti më se 30 000 luftëtarë kryengritës, që i mbajti për 18 ditë.

Ishte hera e parë që forcat politike dhe luftarake shqiptare vepruan së bashku dhe në bashkërendim me njëra-tjetrën, arsye për të cilën triumfuan mbi ushtrinë pushtuese osmano-turke në Kosovë. Në vijim u vendos, që një pjesë e mirë e kryengritësve, pas një manovre në formë harku nga ana e Lindjes, do t'i jepnin një goditje të fortë Shkupit dhe Kaçanikut prapa krahëve. Këtë detyrë, sa të rëndësishme aq dhe të rrezikshme, e morën përsipër dy burra të njohur dhe të zot, Isa Boletini - heroi i Carralevës dhe Idriz Seferi - heroi i Betejës së Kaçanikut, dy vjet më parë.

Të dy drejtuesit, tashmë legjendarë, së bashku, me anë të një plani të zgjuar dhe të fshehtë, me një lëvizje të shpejtë dhe të beftë, i ranë pas shpine forcave turke në qytetin e Shkupit. Kjo mësymje e gjatë, e vështirë dhe tejet e rrezikshme, por kërcënuese e detyroi komandën turke në Shkup të hiqte dorë nga qëndresa. Për rrjedhojë, forcat shqiptare hynë në Shkup më 13 gusht 1912. Lidhur me këtë betejë fitimtare, njohësja, mikja dhe mbështetësja e shqiptarëve, Edit Duham (Edith Durham) nuk do të vononte të shkruante se, shqiptarët e Kosovës përsëri ngritën krye, si gjithmonë nën udhëheqjen e Isa Boletinit. Isai çoi në fitore luftëtarët, që pasi hynë në Shkup, u sollën në mënyrë shembullore²⁷. Një ndër arsyet më kryesore, që çuan në përmbylljen me sukses të veprimeve luftarake në çlirimin e Pejës, Prishtinës dhe Shkupit, padyshim që ishte bashkëveprimi midis forcave kryengritëse, që ia dolën përballë një mizërie prej 70 000 ushtarakëve turq. Dhe, të mendosh se ata ishin të stërvitur, pajisur dhe armatosur mirë, të komanduar nga oficerë me përvojë dhe akademi ushtarake të njohura. Por, për shkak të ecurisë, zhvillimit të veprimeve luftarake dhe aftësisë e mjeshtërisë së lartë të drejtimit të tyre nga drejtuesit e forcave luftarake kryengritëse, e kishin detyruar

²⁷ Edith Durham, *Njëzet vjet ngatërresa ballkanike*, Tiranë, 2000, f. 67.

komandantin e përgjithshëm të forcave turke në Shkup të shprehej i çuditur: *“Mor, po sa Isa Boletini po dalin këtu në Kosovë?!”*

Për të gjitha cilësitë dhe dukuritë e përmendura më herët, Isa Boletini ka fituar dhjetëra epitete dhe vlerësime të merituar nga shqiptarët dhe të huajt, që i kanë njohur apo lexuar historitë në çdo fushë të veprimtarisë së tij. Midis tyre ai është emërtuar si “titan”, “gjeneral i madh i Kosovës”, “mbrojtësi ushtarak i Shqipërisë” apo “tmerri i Turqisë”, në kryengritjet kundër ushtrisë turke. Kështu, poeti dhe politikani i njohur shqiptar Hil Mosi, duke vlerësuar cilësitë e I. Boletinit do të shkruante: “Luftëtar të rebt’ e trim si ty s’ban nana! Kurse shoqëria shqiptare “Besa - Besën”, e Bostonit, thirri bashkatdhetarët në të ashtuquajturin “Miting i Zëmërimit” të mbajtur më 20 maj 1910, pikërisht atëherë kur ishte ende e freskët jehona e betejës epike të Carralevës. Në rezolutën e lexuar në të shkruhej: “Mitingu i dërgon të fala kryekapedanit Isa Boletini dhe dëfton admirimin për trimëri dhe kalorësin e Ushtrisë Kombëtare Shqiptare”.

Ndërsa gazeta shqiptare “*Dielli*”, që botohej në Amerikë, do të shkruante se, “...kjo kryengritje ka karakter të përgjithshëm se dhe të krishterët luftojnë tok me myslimanët kundër armikut të kombit, ... me mijëra janë bashkuar në ushtrinë e Isa Boletinit... një burrë që ka fuqi dhe forcën e karakterit...”.

Nga ana e tij, Fan S. Noli, në mitingun e Bostonit do të theksonte: “...Isai din të hidhet në mes të topave të një ushtrie turke përmbi 20 000 vetësh, ta mundë dhe, në kohë paqe, të heshtë, është një trim që do të kishte turp ta baraziste veten e tij me gjeneralët e djeshëm e të sotëm të ballkanit... po të rronte Uashingtoni, do të

vinte t'i zinte dorën Isa Boletinit dhe t'a njihte për trim sa veten e tij!". Por, vlerësimet për, janë pafund.

Për shqiptarët e Kosovës, të Shqipërisë dhe kudo tjetër ku ata jetojnë, Isa Boletini përfaqëson figurën madhështore të atdhetarit dhe luftëtarit të rrallë në skenat e luftërave për liri dhe pavarësi të atdheut tonë të përbashkët, siç e ëndërronte ai dhe bashkëluftëtarët e tij. Por, përtej cilësive të veçanta, të rralla, të padiskutueshme, ai ishte padyshim dhe u shqua midis bashkëluftëtarëve si një prijës ushtarak, me cilësi natyrale të lindura, të pakultivuara, i përmasave të mëdha, në organizmin dhe drejtimin e forcave luftarake jo të rregullta shqiptare gjatë veprimeve luftarake të shumta çlirimtare, mbrojtëse apo mësymëse. Në to ai shkëlqeu si një gjeneral i vërtetë popullor, paspaleta! Për të gjitha këto, për rolin e tij të veçantë në çlirimin dhe pavarësinë e trojeve shqiptare, për formësimin dhe bashkimin kombëtar, Isai çmohet dhe nderohet shumë nga shqiptarët, arsye për të cilat ai është bërë pjesë e kahershme e historisë sonë kombëtare. Njëherësh dhe padyshim, ai është bërë pjesë e përhershme e historisë ushtarake shqiptare, për të veçantat e tij, për të cilat duhet të vijojnë studimet dhe analizat në auditorët e shkollave dhe akademive, si dhe në veprat e studiuesve tanë ushtarakë, sot dhe në vitet e ardhshme.

Prof. dr. Proletar HASANI &
Prof. assoc. dr. Bernard ZOTAJ

SUMMARY

MILITARY ASPECTS REGARDING ISA BOLETINI'S ACTIVITY

The paper treats the figure of Isa Boletini as a military leader and a warrior who hailed from Kosova and Albania, as an uneducated general who triumphed as a victor above the Ottoman army and the Young Turks, while regenerating the olden bravery of the Albanians. From the referenced material his wisdom in battlefields becomes evident, a wisdom which portrays the necessary military maturity and bravery of a warrior which Isa Boletini possessed. Further on the paper treats the endless war against the Ottomans, his persistence in gaining freedom for Albania and the boundless support he received by the Albanian patriots.

The material referenced treats the hero of Carralevë as a patriotic role model to the brave men who fought in every battle and war in Albanian territories. Isa Boletini wrote history by supporting Ismail Qemali's cause in arms, who fought for his fatherland in the battlefields, as well as in politics and diplomacy. The paper broadly treats the Great Albanian uprising, a development closely related to Isa Boletini as a leader of the time, which made him renowned throughout the Balkans and Europe. Isa Boletini's figure is treated in the context of mobilization of soldiers for the liberation war of

Albania. The documents referenced in the paper portray the life of Isa Boletini in relation to his military activity, fighting all the way to the Bridge of Podgorica for Albania's freedom and independence.

